

Tilburg University

Consolideren en informeren

Blommaert, J.M.J.

Published in:
Economenblad

Publication date:
1996

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):
Blommaert, J. M. J. (1996). Consolideren en informeren. *Economenblad*, 18(2), 8.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Consolideren en informeren

Jos Blommaert promoveerde op 21 juni 1995 aan de Rijksuniversiteit Limburg op het proefschrift 'Consolideren en informeren, een onderzoek naar de informatieve waarde van de geconsolideerde jaarrekening'. Promotor: prof. dr. J.G. Kuilj RA. In deze bijdrage wordt een beknopte uiteenzetting gegeven van het probleemstelling, de opzet en de resultaten van het onderzoek.

De geconsolideerde jaarrekening is een middel om financiële processen en structuren te beschrijven van ondernemingen die juridisch zelfstandig zijn, maar in economisch opzicht één groep vormen. In de loop van deze eeuw is deze vorm

Jos Blommaert

verslaggeving in de praktijk een steeds grotere rol gaan spelen. Ook in de regelgeving is er na 1983 door de aanvaarding van de Zevende EG-Richtlijn een toegenomen belangstelling voor de geconsolideerde

jaarrekening.¹ Ondanks de grote belangstelling en het succes zijn er verschildende auteurs die hun bezorgdheid uitspreken over de kwaliteit van de geconsolideerde jaarrekening. Vooral door een te geringe aandacht voor het metho-

PROMOTIE

samenstellen ervan wordt het nut en de informatieve waarde van de geconsolideerde jaarrekening in twijfel getrokken.

Dit onderzoek is dan ook gericht op het vergroten van het inzicht in de keuzemogelijkheden en het creëren van een raamwerk voor het beschrijven en beoordelen van de verschillende consolidatie-alternatieven.

Bij het onderzoek wordt aan de functie van de geconsolideerde jaarrekening een centrale plaats toegekend. Verondersteld wordt dat keuzen met betrekking tot de consolidatiecriteria en consolidatiemethoden logisch moeten aansluiten bij de functie. Dit leidt tot de volgende vijf vragen:

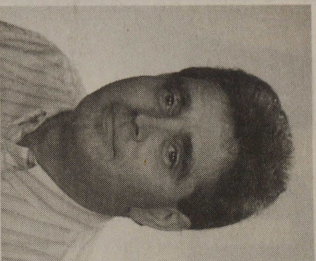
1. Welke functies kunnen aan de geconsolideerde jaarrekening worden toegekend? 2. Welke specifieke waardenings- en allocatieproblemen doen zich voor en welke keuzemogelijkheden zijn er? 3. Op welke wijze sluiten de onder 2 bedoelde keuzemogelijkheden aan bij de onder 1 genoemde functies? 4. Welk effect hebben de onder 2 en 3 genoemde keuzemogelijkheden op het getoonde vermogen en resultaat? en 5. Welke motieven hebben ertoe geleid dat men in het verleden op vrijwillige basis geconsolideerde jaarrekeningen heeft verstrek? In het vervolg van deze bijdrage wordt aangegeven op welke wijze deze vragen zijn onderzocht. Bovendien worden enkele belangrijke resultaten van het onderzoek genoemd.

Functies van consolidatie

Vraag 1 heeft betrekking op de functies die aan de geconsolideerde jaarrekening kunnen worden toegekend. Voor de beantwoording van deze vraag is een literatuuronderzoek uitgevoerd en is vanuit verschillende invalshoeken op het nut en de functie ingegaan: vennootschapsrechtelijk, financieel economisch en vanuit de informatie-economie. Vennootschapsrechtelijk wordt in Nederland aan de jaarrekening een drietal functies toegekend, te weten winstverdeling, dechtarge en kapitaalbescherming.

Geconstateerd is dat formeel-juridisch over het algemeen de geconsolideerde jaarrekening hierbij niet van belang is. De financieel economische analyse van de geconsolideerde jaarrekening is gebaseerd op het werk van R.G. Walker (1976).

Walker heeft een zevental hypothesen geformuleerd over het nut van de geconsolideerde jaarrekening. De conclusie is dat de geconsolideerde jaarrekening niet het beste instrument. Daarnaast is vanuit de informatiehoort aangedacht geschonken aan de functie van de geconsolideerde jaarrekening. De geconsolideerde jaarrekening is een vorm van aggregatie. Bij aggregatie gaat enerzijds detailinformatie verloren maar wordt anderzijds het gebruik van gegevens vergemakkelijkt. Om

het verlies aan informatie te meten, is op basis van het werk van H. Theil (1967) en B. Lev (1969) een consolidatie-entropie ontwikkeld. Daarmee kan objectief worden vastgesteld wat het effect van de consolidatie is op de financiële grootheden in de balans en in de winst- en verliesrekening. Een belangrijke beperking van de consolidatie-entropie is dat alleen de informatieve inhoud en niet de informatiewaarde tot uitdrukking wordt gebracht. Daardoor is de consolidatie-entropie slecht beperkt bruikbaar voor het onderzoek naar consolidatie-alternatieven.

Consolidatie-alternatieven

De vragen 2 en 3 worden in samenhang met elkaar besproken. Het is niet mogelijk om alle denkbare consolidatie-alternatieven en functies te onderzoeken; onwettelijk moeten er keuzen worden gemaakt. Ien aanzien van de consolidatie-methode is het onderzoek vooral toegespitst op allocatie- en waardeningsproblemen die typerend voor consolidatie, namelijk intercompanyresultaten en het 'belang van derden'. Aan accountancy-problemen die zich zowel voordoen bij de geconsolideerde als de vennootschapsrechtelijke jaarrekening is geen of zeer beperkte aandacht geschonken. Een uitzondering daarbij is goodwill vanwege het belang dat daaraan bij consolidatie wordt toegekend in de regelgeving en in de praktijk. Uit de vele mogelijkheden ten aanzien van de consolidatiefuncties zijn twee uitersten gekozen.

1. De geconsolideerde jaarrekening is een onderdeel van de toelichting op de vennootschapsrechtelijke jaarrekening van de moedermaatschappij en is bedoeld om de aandeelhouders van de moedermaatschappij 'beter' te informeren.

2. De geconsolideerde jaarrekening is een zelfstandig overzicht dat is bedoeld om alle belanghebbenden bij de geconsolideerde maatschappijen 'beter' te informeren. Natuurlijk zijn er veel andere mogelijkheden denkbaar wat betreft de functie. Vaak kunnen die als een tussen-vorm van de twee genoemde functies worden beschouwd. Waar het in dit onderzoek om gaat, is de samenhang aan te tonen tussen de functie van de geconsolideerde jaarrekening aan de ene kant en de invulling van de consolidatie-alternatieven aan de andere kant. Ter illustratie volgt nu een voorbeeld. Uit recent onderzoek dat in de jaarverslaggeving het 'belang van derden' nogal verschillend wordt behandeld. Vraag met name is of het 'belang van derden' als eigen vermogen of als vreemd vermogen of als vreemd vermogen worden aangemerkt. In Nederland is het niet toegestaan het 'belang van derden' als eigen vermogen classificeren. Het is een post die na het eigen vermogen

als een onderdeel van het groepvermogen moet worden opgenomen. In Duitsland echter, moet het 'belang van derden' als eigen vermogen worden beschouwd. In Italië en Japan dient het als vreemd vermogen te worden getoond. De huidige literatuur geeft geen duidelijke criteria voor een uniforme verwerking van het 'belang van derden'. Met behulp van de functie van de geconsolideerde jaarrekening kan dit wel. Indien de geconsolideerde jaarrekening wordt gezien als een onderdeel van de toelichting, dan moet het 'belang van derden' als vreemd vermogen worden aangemerkt. Vanuit de aandeelhouders van de moedermaatschappij zijn de aandeelhouders van het minderheidsbelang immers vreemden. Als men de geconsolideerde jaarrekening ziet als een zelfstandig financieel overzicht is het 'belang van derden' te beschouwen als eigen vermogen. Vanuit de groep bezien is het belang van derden immers permanent en ordermatig vermogen en hebben de houders ervan eigendomsrechten.

Het effect van consolidatie

Vraag 4 heeft betrekking op het effect van de consolidatie op het in de jaarrekening getoonde vermogen en resultaat. Voor de beantwoording van deze vraag is een model ontwikkeld waarmee op systematische wijze de gevolgen van de consolidatie kunnen worden beschreven. Daaruit blijkt niet name dat het elimineren en invoegen van intercompany-winsten - anders dan men intuïtief zou veronderstellen - een gunstig effect heeft op de getoonde rentabiliteit van het eigen vermogen. Als men intercompany-winsten verwerkt overeenkomstig de eenheids-theorie is het effect groter dan wanneer men kiest voor de belangentheorie. (Bij de eenheidstheorie wordt het volle bedrag van de intercompany-winst geïnlinieerd en bij de belangentheorie een gedeelte dat afhankelijk is van het deelnemingspercentage). Ook blijkt uit het model dat het hoofd van een groep bij aanwezigheid van niet-volledige deelnemingen de eigen rentabiliteit kan vergroten. Door allocatie van de overheidskosten en transactie-politiek is het mogelijk dat de moedermaatschappij een grotere rentabiliteit realiseert, ten koste van de houders van het minderheidsbelang.

Vrijwillige consolidatie

Het opstellen van geconsolideerde overzichten brengt allerlei kosten met zich mee en bij vraag 5 is aan de orde waarom de ondernemingsleiding op vrijwillige basis hieroe zou overgaan. De achterliggende gedachte van deze vraag is dat door kennis van de determinanten om vrijwillig te consolideren, inzicht wordt verkregen in het nut en de functie van de geconsolideerde jaarrekening.

Voor de beantwoording van deze vraag is een historisch onderzoek uitgevoerd. Daarbij zijn uit een grote verzameling jaarrekeningen van Nederlandse bedrijven van voor 1984 die jaarrekeningen geselecteerd die als eerste geconsolideerd kunnen worden aangemerkt. Dit resulteerde in een steekproef van 71 ondernemingen. In de jaarrekeningen is allereerst gekeken naar de motieven om een dergelijke stelselwijziging door te voeren. In 40 van de onderzochte jaarrekeningen werd geen motief genoemd. Van de 31 ondernemingen die de eerste consolidatie wel toelichten, geven 19 ondermeningen te kennen dat ze met de consolidatie beogen het inzicht in

de financiële positie en het resultaat van de groep te vergroten. In vier van de onderzochte jaarrekeningen wordt het vergroten van het inzicht in de post 'Deelnemingen' als motief genoemd. Acht ondernemingen geven uiteenlopende motieven. Naast een onderzoek naar de in de jaarrekening genoemde motieven, zijn vijf hypothesen geformuleerd en nader onderzocht. De eerste twee hypothesen hebben betrekking op activiteiten die door dochtermaatschappijen worden uitgeoefend, één hypothese heeft betrekking op het aantal borgstellingscontracten en de laatste twee hypothesen op opportunistisch gedrag. Toetsing van de hypothesen over de omvang activiteiten door dochtermaatschappijen heeft plaatsgevonden aan de hand van de post 'Deelnemingen' in de vennootschapsrechtelijke balans en de post 'Resultaat Deelnemingen' in de winst- en Uit de resultaten van de steekproef blijkt een significante toename van de relatieve omvang van de post 'Deelnemingen' in het jaar van de eerste consolidatie. Ook het resultaat deelnemingen is in het eerste jaar hoger, maar dit verschil is niet significant. Ook zijn de gegevens van de vrijwillige consolideerde vergeleken met een gepaarde controlegroep bestaande uit ondernemingen die wel hadden kunnen consolideren, maar daartoe niet zijn overgegaan. De resultaten tonen dat de post 'Deelnemingen' van de groep consolideerde significant groter is dan bij de niet-consolideerde. Dit geldt ook voor de relatieve omvang van de post 'Resultaat deelnemingen'. Met het beschikbare onderzoeksmateriaal is het niet mogelijk het aantal borgstellingscontracten tussen geconsolideerde partijen rechtstreeks waar te nemen.

Daarom is ter toetsing van de hypothese over het aantal borgstellingscontracten verondersteld dat naarmate de solvabiliteit en liquiditeit minder gunstig zijn, de verschafters van vreemd vermogen meer zekerheidsrechten in de vorm van borgstellingscontracten zullen verlangen. Echter, zowel in de ontwikkeling van de solvabiliteit als de liquiditeit van de groep consolideerders kan geen ondersteuning worden gevonden voor deze hypothese. De vergelijking met de controlegroep laat zien dat vrijwillige consolideerders over het algemeen een slechtere solvabiliteit en liquiditeit hebben. De verschillen met betrekking tot de solvabiliteit zijn significant, die met betrekking tot de liquiditeit niet. Toetsing van de hypothesen over opportunistisch gedrag heeft plaatsgevonden met behulp van de relatieve omvang van het eigen vermogen en het nettoresultaat. Uit de steekproef blijkt dat het in de geconsolideerde jaarrekening getoonde eigen vermogen in het jaar van de eerste consolidatie significant hoger is. Ook het getoonde nettoresultaat is hoger, maar dit verschil kan niet als significant worden bestempeld.

Ten slotte is een case-study uitgevoerd met betrekking tot een van de ondernemingen uit de steekproef. Het betreft Mullier en Co in Den Haag die in 1926 voor het eerst een geconsolideerde balans heeft gepubliceerd. Mullier wordt over het algemeen als de eerste consolideerde in Nederland beschouwd. ■

Van het proefschrift is een handelseditie verschenen bij Stiefert Koesel/Executive Partners, Houten, ISBN 90 207 2645 5, prijs f 59,-.

1. De Zevende EG-Richtlijn is een gevolg van het streven om het nationale vennootschapsrecht in de landen van de EG te harmoniseren. De Richtlijn is in juni 1983 aangenomen en de hieruit voortvloeiende aanpassing van de Nederlandse wetgeving is gerealiseerd in 1988.

Studenten ontvangen het blad op aanvraag.

Het blad wordt (in principe) gratis toegezonden aan alle afgestudeerden en gepromoveerden in de economische wetenschappen.

Postadres: redactie en administratie, Postbus 273 2100 AG Heemstede

Kantooradres: Bachlaan 7 - 2102 EG Heemstede

Telefoon 023 - 5281 443

Fax 023 - 547 0702

Postgrio 37 08223

Redactie:

drs. A.J.A. Bijl

drs. R.J.M.G. Coenen

dr. C.A. Hazen

dr. P.T.G. Kee

dr. Th. J. B.M. Postma

drs. A.P. Roen

drs. M. Vroom - Mos

lr. F.A. van der Zee

Abonnementen (Benelux)

voor niet-economisten

f 65,- per jaar, gereduceerd

tarief voor HEAO'ers f 24,-

per jaar. Abonnementen voor

het buitenland f 35,-.

Advertentie-exploitatie:

Publiciteitsbureau Willems

Willem Kortrijk

Postbus 4332

2003 EH Haarlem.

Telefoon: 0229-244627/247359

Fax: 0229-244607

Druk: Wegener Sijthoff Nieuwsdruk

Rijswijk, tel. 070 - 3190527

De verantwoordelijkheid voor de inhoud der artikelen berust bij de schrijvers.

Overneming van de inhoud of van gedeelten daarvan is slechts toegestaan met vermelding van de bron.

ISSN: 1382-8312